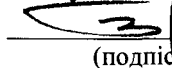

МІНІСТЭРСТВА АДУКАЦЫІ РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ

Вучэбна-метадычнае аб'яднанне па гуманітарнай адукацыі

ЗАЦВЯРДЖАЮ
Першы намеснік Міністэрства адукацыі
Рэспублікі Беларусь

(подпіс)

03.03.2015
(дата зацвярджэння)

Рэгістрацыйны № 19 - * Тып. TD-D.324 /мн.

СУЧАСНАЯ БЕЛАРУСКАЯ МОВА

Тыпавая вучэбная праграма па вучэбнай дысцыпліне
для спецыяльнасцей:

- 1-21 05 01 Беларуская філалогія (па напрамках);
- 1-21 05 04 Славянская філалогія

УЗГОДНЕНА

Начальнік Упраўлення вышэйшай
адукацыі Міністэрства адукацыі
Рэспублікі Беларусь

 С. І. Раманюк
(подпіс)

03.03.2015
(дата)

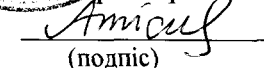
УЗГОДНЕНА

Прарэктар па навукова-метадычнай рабоце
Дзяржаўнай установы адукацыі
“Рэспубліканскі інстытут
вышэйшай школы”

 І. У. Цітовіч
(подпіс)

06.02.2015
(дата)

Эксперт-нормакантралёр

 А. А. Дзенісевіч
(подпіс)

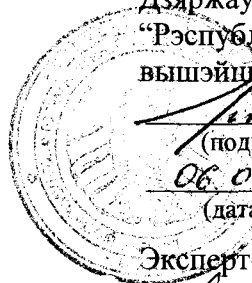
26.01.2015
(дата)

УЗГОДНЕНА

Старшыня Беларускага аб'яднання
па гуманітарнай адукацыі
Мінскай вобласці

 Шычанка
(подпіс)

19
(дата)

СКЛАДАЛЬНІКІ:

З.І. Бадзевіч, загадчык кафедры сучаснай беларускай мовы філалагічнага факультэта Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта, кандыдат філалагічных навук, дацэнт;

С.А. Важнік, дацэнт кафедры сучаснай беларускай мовы філалагічнага факультэта Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта, кандыдат філалагічных навук, дацэнт;

Г.К. Чахоўскі, дацэнт кафедры сучаснай беларускай мовы філалагічнага факультэта Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта, кандыдат філалагічных навук, дацэнт.

РЭЦЭНЗЕНТЫ:

Кафедра беларускага мовазнаўства Установы адукацыі “Брэсцкі дзяржаўны ўніверсітэт імя А.С. Пушкіна”;

А.А. Лукашанец, доктар філалагічных навук, прафесар Дзяржаўнай навуковай установы “Цэнтр даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі”.

РЭКАМЕНДАВАНА ДА ЗАЦВЯРДЖЭННЯ Ў ЯКАСЦІ ТЫПАВОЙ:

Кафедрай сучаснай беларускай мовы філалагічнага факультэта Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта,
(пратакол № 4 ад 19.11.2013)

Навукова-метадычным саветам Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта
(пратакол № 2 ад 25.11.2013 г.)

Навукова-метадычным саветам па філалагічных навукх Вучэбна-метадычнага аб’яднання па гуманітарнай адукацыі
(пратакол № 3 ад 19.12.2013)

Адказны за рэдакцыю: З.І. Бадзевіч

Адказны за выпуск: Г.К. Чахоўскі

ТЛУМАЧАЛЬНАЯ ЗАПІСКА

Тыпавая праграма па вучэбнай дысцыпліне “Сучасная беларуская мова” складзена на аснове адукацыйных стандартаў па спецыяльнасцях: 1-21 05 01 “Беларуская філалогія (па напрамках)”, 1-21 05 04 “Славянская філалогія”.

Мэта дысцыпліны “Сучасная беларуская мова” – падрыхтоўка высокакваліфікаваных спецыялістаў па беларускай мове для агульнаадукацыйных школ, гімназій, ліцэяў, каледжаў, спецыяльных сярэдніх навучальных устаноў, работнікаў асветы, культуры, друку, навукова-даследчых устаноў Рэспублікі Беларусь, фарміраванне прафесійнай лінгвістычнай кампетэнцыі будучых спецыялістаў-філолагаў.

Задачы дысцыпліны:

- фарміраванне ўсвядомленага разумення студэнтамі аб месцы беларускай мовы ў развіцці нацыянальнай культуры і духоўным станаўленні нацыі;
- вытлумачэнне з’яў беларускай мовы ў структурна-семантычным і функцыянальна-камунікатыўным аспектах;
- выяўленне адметных спецыфічных заканамернасцей, якія праяўляюцца на розных узроўнях беларускай мовы;
- вывучэнне беларускай мовы як жывой і рухомай з’явы;
- усведамленне дынамікі беларускай мовы і асноўных тэндэнцый яе развіцця;
- павышэнне арфаграфічнай і пунктуацыйнай пісьменнасці;
- набыццё устойлівых навыкаў самастойнага аналізу лінгвістычных фактаў і з’яў;
- фарміраванне і ўдасканаленне ўменняў зносін па-беларуску, навыкаў карыстання вусным і пісьмовым маўленнем у сферы працоўнай і прафесійнай дзейнасці, а таксама розных сітуацыях зносін;
- выхаванне ў студэнтаў павагі да беларускага народа як носьбіта беларускай мовы, адчуванне сябе неад’емнай яго часткай;
- выхаванне любові і павагі да мастацкага слова, духоўнай і інтэлектуальнай спадчыны беларускага народа, пачуцця нацыянальнай самапавагі, імкнення да далейшага ўзбагачэння беларускай мовы;
- падрыхтоўка высокаадукаваных, творчых і крытычна думаючых спецыялістаў, здольных вырашаць складаныя моўна-сацыяльныя праблемы бытавання беларускай мовы ва ўмовах дзяржаўнага білінгвізму.

Метадалагічная база дысцыпліны мае на мэце правільную і навукова абгрунтаваную прэзентацыю звестак тэарэтычнага характару, скарэктаваную з улікам ідыяэтнічнага нацыянальнага кампанента беларускай мовы, характару і форм яе сувязей з іншымі мовамі, найперш роднаснымі славянскімі.

На лекцыйных і практычных занятках студэнты набываюць, засвойваюць і паглыбляюць веды па фанетыцы, фаналогіі, арфаэпіі, арфаграфіі, графіцы, лексікалогіі, фразеалогіі, марфеміцы, словаўтварэнні, марфалогіі, тэксце і сінтаксісе сучаснай беларускай мовы ў такой ступені, каб усведамляць яе як грамадскую з’яву і пэўную семіятычную сістэму і дасканалы валодаць яе сродкамі.

Вывучэнне дысцыпліны “Сучасная беларуская мова” павінна адбывацца ў цеснай сувязі з такімі лінгвістычнымі дысцыплінамі, як “Стылістыка і культура беларускага маўлення”, “Гістарычная граматыка беларускай мовы”, “Гісторыя беларускага мовазнаўства”, “Гісторыя беларускай літаратурнай мовы”, “Беларуская дыялекталогія”, “Беларуская палеаграфія”, “Уводзіны ў мовазнаўства”, “Агульнае мовазнаўства”.

Выкарыстоўваючы прынцып пераемнасці і ўзаемасувязі лінгвістычных дысцыплін, выкладчык павінен адбіраць такія факты і з’явы, якія ўсталяваліся ў навуцы аб мове, лічацца стрыжнёвымі для разумення іншых пытанняў і з’яўляюцца важнымі для пашырэння агульнага моўнага дыяпазону студэнтаў. Метады і прыёмы выкладання матэрыялу могуць быць розныя (слова выкладчыка, гутарка, аналіз моўных фактаў, практыкаванні, праца з тэкстам, выкарыстанне сродкаў нагляднасці і іншыя): яны, як правіла, залежаць ад складанасці тэмы і ступені падрыхтаванасці студэнтаў. Пэўную ўвагу неабходна звяртаць на тыя пытанні, якія адносяцца да дыскусійных або ўносяць новае ў асветленне асобных фактаў мовы, каб у студэнтаў не стваралася ўражанне, быццам у мовазнаўстве ўсе праблемы вырашаны.

Значная колькасць гадзін адводзіцца вучэбным планам на практычныя заняткі. Яны праводзяцца па тэмах, якія вызначаюцца выкладчыкам і зацвярджаюцца на кафедры. Іх мэта – замацаваць і паглыбіць тэарэтычныя веды. Методыка правядзення практычных заняткаў розная: індывідуальнае, франтальнае, паслядоўна-лінейнае або выбарачнае апытванне; выкананне практыкаванняў на дошцы; работа па гатовых табліцах і схемах; выкананне тэставых заданняў і тэстаў на камп’ютарах, праслухоўванне і аналіз разнастайных лінгвістычных запісаў і г.д. Правільна арганізаваная сістэма практычных заняткаў спрыяе выпрацоўцы ў студэнтаў самастойных навуковых поглядаў на моўныя з’явы і працэсы, дапамагае ім грунтоўна авалодаць нормамі літаратурнай мовы, паскарае набыванне навыкаў самастойнага аналізу моўных з’яў і фактаў.

Важнае значэнне ў працэсе засваення і замацавання ведаў і навыкаў мае лінгвістычны аналіз розных моўных адзінак – гукаў, слоў, фразем, словазлучэнняў і сказаў. Для таго, каб лінгвістычны аналіз стаў сапраўдным эфектыўным навучальным сродкам, выкладчык павінен зыходзіць з адзіных навукова-метадычных прынцыпаў, сістэмнасці і строгай паслядоўнасці тлумачэння моўных з’яў. У залежнасці ад задач, якія ставяцца ў кожным канкрэтным выпадку, лінгвістычны аналіз можа быць вусным ці пісьмовым, частковым ці поўным.

Усе віды лінгвістычнага аналізу (фанетычны, графічны, арфаграфічны, лексічны, фразеалагічны, этымалагічны, марфемны, словаўтваральны, марфалагічны, сінтаксічны і лінгвістычны аналіз тэксту) праводзяцца пры вывучэнні адпаведнага раздзела курса.

У выніку вывучэння курса сучаснай беларускай мовы студэнты павінны *ведаць*:

- змест асноўных лінгвістычных паняццяў;
- артыкуляцыйныя і акустычныя характарыстыкі гукаў, прынцыпы складападзелу, класіфікацыю фанем, прынцыпы беларускай графікі і арфаграфіі;
- катэгарыяльныя лексіка-семантычныя адносіны і класы адзінак (полісемія, аманімія, сінанімія, антанімія, семантычнае поле), класіфікацыю слоўнікавага

складу мовы і фразеалагічных адзінак; тыпалогію марфем, асноўныя адзінкі словаўтваральнай сістэмы, спосабы словаўтварэння;

- тыпалогію часцін мовы, іх семантычныя, марфалагічныя, сінтаксічныя і словаўтваральныя характарыстыкі;
- віды сінтаксічнай сувязі ў словазлучэнні, простым сказе і складаным сказе, тыпалогію семантыка-сінтаксічных адносін паміж іх кампанентамі, прынцыпы класіфікацыі сінтаксічных адзінак.

умець:

- карыстацца лінгвістычнай тэрміналогіяй: дыферэнцыраваць асноўныя моўныя адзінкі;
- характарызаваць моўныя адзінкі з пункту погляду іх семантыкі, структуры і функцыі;
- праводзіць фанетычны аналіз слова;
- класіфікаваць лексічныя адзінкі з пункту гледжання паходжання, актыўнага і пасіўнага запасу, сферы ўжывання і стылістычнай дыферэнцыяцыі, вызначаць тыпы фразеалагізмаў з пункту гледжання семантычнай злітнасці кампанентаў;
- праводзіць марфемны і словаўтваральны аналіз слоў, вызначаць марфаналагічныя відазмяненні вытворных слоў;
- праводзіць марфалагічны аналіз самастойных і службовых часцін мовы;
- праводзіць аналіз сінтаксічных адзінак (словазлучэння, простага і складанага сказа);
- самастойна працаваць з навукова-даведачнай і метадычнай літаратурай па мовазнаўстве;

валодаць:

- правіламі функцыянавання моўных сродкаў у маўленні, беларускай мовай ва ўсіх відах маўленчай дзейнасці;
- нормаў вуснага і пісьмовага маўлення сучаснай беларускай літаратурнай мовы;
- паняццямі і тэрмінамі ў іх сістэмна-структурных сувязях;
- формамі і метадамі лінгвістычнага аналізу рознаўзроўневых моўных адзінак;
- сучаснымі тэхнічнымі сродкамі навучання, інфармацыйнымі і камп'ютарнымі тэхналогіямі ў працэсе самастойнага назапашвання ведаў па мове.

Спіс рэкамендаванай літаратуры, які змешчаны ў канцы праграмы, уключае найбольш важныя працы як па ўсім вучэбным курсе, так і па асобных раздзелах. Аднак пры вывучэнні той або іншай тэмы выкладчык павінен рэгулярна знаёміць студэнтаў з лінгвістычнымі навінкамі, з навукова-тэарэтычнай і метадычнай літаратурай (манаграфіямі, зборнікамі навуковых прац, артыкуламі). Гэта патрабуе ад студэнтаў сістэматычна сачыць за новай літаратурай, папаўняць уласную бібліятэку неабходнымі падручнікамі, дапаможнікамі і манаграфіямі.

Спецыяльнасці	Усяго	Аўдыторныя	Лекцыі	Практычныя заняткі
1-21 05 01 – “Беларуская філалогія (па напрамках)”	658	418	140	278
1-21 05 04 – “Славянская філалогія”	103	68	-	68

ПРЫКЛАДНЫ ТЭМАТЫЧНЫ ПЛАН
1-21 05 01 – “Беларуская філалогія (па напрамках)”

№ п/п	Назвы раздзелаў, тэм	Размеркаванне аўдыторных гадзін па тэмах і відах		
		усяго	лекцыі	практычныя заняткі
1.	Уводзіны	8	4	4
2.	Фанетыка	38	22	16
3.	Фаналогія	14	10	4
4.	Арфаэпія	14	8	6
5.	Графіка	4	2	2
6.	Арфаграфія	28	18	10
7.	Лексікалогія	36	10	26
8.	Лексікаграфія	12	2	10
9.	Фразеалогія	20	4	16
10.	Марфеміка	26	6	20
11.	Марфаналогія	6	2	4
12.	Словаўтварэнне	24	4	20
13.	Марфалогія	68	16	52
14.	Сінтаксіс	110	30	80
15.	Пунктуацыя	10	2	8
УСЯГО		418	140	278

1-21 05 04 – “Славянская філалогія”

№ п/п	Назвы раздзелаў, тэм	Размеркаванне аўдыторных гадзін па тэмах і відах		
		усяго	лекцыі	практычныя заняткі
1.	Уводзіны	2		2
2.	Фанетыка	8		8
3.	Фаналогія	4		4
4.	Арфаэпія	4		4

5.	Графіка	2		2
6.	Арфаграфія	4		4
7.	Лексікалогія	4		4
8.	Лексікаграфія	2		2
9.	Фразеалогія	4		4
10.	Марфеміка	4		4
11.	Марфаналогія	2		2
12.	Словаўтварэнне	4		4
13.	Марфалогія	10		10
14.	Сінтаксіс	10		10
15.	Пунктуацыя	4		4
	УСЯГО	68		68

ЗМЕСТ ВУЧЭБНАГА МАТЭРЫЯЛУ

УВОДЗІНЫ

Беларуская мова як найважнейшы элемент нацыянальнай культуры, духоўны скарб нацыі. Роля роднай мовы ў працэсе развіцця асобы. Мова як сродак камунікацыі і інструмент пазнання рэчаіснасці. Роля і месца беларускай мовы ў сучасным грамадстве. Сацыяльна-функцыянальная дыферэнцыяцыя беларускай нацыянальнай мовы.

Беларуская літаратурная мова, яе прыметы: наддыялектнасць, унармаванасць, кадыфікаванасць, поліфункцыянальнасць. Нормы беларускай літаратурнай мовы.

Беларуская мова сярод моў свету. Генетычная і тыпалагічная характарыстыка беларускай мовы. Канцэпцыі паходжання беларускай мовы. Асноўныя этапы станаўлення і развіцця беларускай літаратурнай мовы. Беларуская літаратурная мова і мова мастацкай літаратуры.

ФАНЕТЫКА

Фанетыка як навука аб гукавым ладзе мовы. Прадмет фанетыкі. Агульная і прыватная фанетыка, апісальная, параўнальная і гістарычная фанетыка. Метады вывучэння гукавога ладу мовы. Сувязь фанетыкі з іншымі раздзеламі мовазнаўства.

Паняцце аб фанетычным члянэнні моўнай плыні. Зыходныя прынцыпы арганізацыі і члянэння адзінак мовы і маўлення. Сінтагматычныя і парадыгматычныя адносіны ў фанетыцы.

Асноўныя фанетычныя адзінкі: гук, склад, фанетычнае слова, маўленчы такт (сінтагма), фраза, фонаабзац тэкст; націск, інтанацыя.

Гукі мовы. Аспекты вывучэння гукаў: артыкуляцыйны, акустычны, перцэптыўны, функцыянальны. Артыкуляцыйны аспект вывучэння гукаў. Будова маўленчага апарату; актыўныя і пасіўныя органы маўлення. Асноўныя фазы артыкуляцыі. Артыкуляторныя (фізіялагічныя) метады даследавання гукаў. Акустычны аспект вывучэння гукаў. Агульныя акустычныя ўласцівасці гукаў. Частата ваганняў галасавых звязак і вышыня гука. Сіла і гучнасць гука. Спектр гука і тэмбр. Фармантная структура гука. Асноўныя метады акустычнага аналізу гукаў. Перцэптыўны аспект вывучэння гукаў. Універсальныя і спецыфічныя перцэптыўныя характарыстыкі гукаў. Асноўныя метады вывучэння ўспрымання гукаў. Функцыянальны аспект вывучэння гукаў. Функцыі гукаў у мове. Гукавы сімвалізм. Гук і фанема.

Прынцыпы класіфікацыі гукаў. Зычныя і галосныя гукі. Паняцце аб артыкуляцыйнай і акустычнай класіфікацыях гукаў. Артыкуляцыйная класіфікацыя зычных: падзел зычных на групы паводле ўдзелу голасу і шуму, месца і спосабу ўтварэння, адсутнасці ці наяўнасці дадатковай артыкуляцыі (палаталізацыі). Санорныя і шумныя, звонкія і глухія. Губныя (губна-губныя і губна-зубныя) і язычныя: пярэднеязычныя (зубныя і пярэднепаднябенныя), сярэднеязычныя (сярэднепаднябенныя), заднеязычныя (заднепаднябенныя). Змычныя (выбухныя), шчылінныя (фрыкатыўныя), змычна-шчылінныя (афрыкаты), змычна-праходныя. Цвёрдыя (парныя і няпарныя) і мяккія (парныя і няпар-

ных) зычных. Артыкуляцыйная класіфікацыя галосных гукаў. Галосныя лабіялізаваныя і нелабіялізаваныя. Галосныя верхняга, сярэдняга і ніжняга пад'ёму. Галосныя пярэдняга, сярэдняга і задняга рада. Артыкуляцыйная база беларускай мовы. Акустычная класіфікацыя гукаў. Асноўныя класы гукаў паводле акустычных прымет.

Транскрыпцыя. Віды транскрыпцыі (фанетычная, інтанацыйная, фанематычная). Сістэма транскрыпцыйных знакаў.

Склад як фанетычная адзінка. Суадносіны паміж складам і марфемай. Тэорыі складалапаззелу (склада): экспіраторная, санорная, тэорыя мускульнага напружання. Тыпы складоў: аднакампанентныя і шматкампанентныя, адкрытыя і закрытыя, прыкрытыя і непрыкрытыя. Структура беларускага склада (слабае прымыканне, тэндэнцыя да адкрытага і прыкрытага склада). Рухомасць складовай структуры слова.

Прасадычныя фанетычныя адзінкі (націск, інтанацыя, паўзы), іх роля ў арганізацыі моўнай плыні. Акцэнтная структура слова. Фанетычная прырода націску. Сродкі суперсегментнай арганізацыі слова. Тыпы націску. Акустычныя характарыстыкі беларускага націску. Рознамясцовасць, рухомасць слоўнага націску. Асноўны і пабочны націск у складаных словах. Праклітыкі і энклітыкі. Функцыі слоўнага, тактавага, фразовага і лагічнага націску. Акустычныя характарыстыкі інтанацыі. Фразаўтваральны патэнцыял інтанацыі. Кампаненты інтанацыі. Асноўныя функцыі інтанацыі: камунікатыўная, вылучальная, арганізавальная, эмацыянальная. Дыферэнцыяльныя прыметы інтанацыйных адзінак. Асноўныя камунікатыўныя тыпы выказванняў: апавядальны, пыгальны, клічны. Паняцце інтанацыйнай канструкцыі (ІК) і інтанацыйнай структуры. Асноўныя тыпы ІК у беларускай мове.

Фанетыка тэксту. Тэкст і фонаабзац. Змены гукаў у маўленчай плыні. Паняцце сінтагматыкі і парадыгматыкі на фанетычным узроўні. Дыхранічныя і сінхранічныя фанетычныя законы. Асноўныя фанетычныя працэсы: асіміляцыя, дысіміляцыя, метатэза, сцяжэнне, падаўжэнне, пратэза, эпентэза, дырэза, акамадацыя, рэдукцыя, гаплалогія.

Пазіцыйныя чаргаванні гукаў як вынік фанетычных працэсаў. Пазіцыйныя чаргаванні зычных гукаў: звонкіх і глухіх, цвёрдых і мяккіх, зубных (свісцячых) і пярэднепаднябенных (шыпячых), выбухных і афрыкат. Чаргаванні галосных у націскных і ненаціскных складах. Гістарычныя чаргаванні галосных і зычных гукаў.

ФАНАЛОГІЯ

Фаналогія як раздзел мовазнаўства. Фанетычная і фаналагічная сістэмы сучаснай беларускай мовы. Дыстрыбуцыя фанем. Дыферэнцыяльныя і інтэгральныя прыметы фанем. Сігніфікатыўна і перцэптыўна моцныя і слабыя пазіцыі фанем. Асноўны алафон, варыянт і варыяцыя фанемы. Гіперфанема і архіфанема. Нейтралізацыя фанемных супрацьпастаўленняў.

Фаналагічная сістэма беларускай мовы. Паняцце аб фаналагічнай падсістэме запазычаных і рэдкаўжывальных слоў. Сістэма зычных фанем у беларускай мове. Роля карэляцый у кансанантызме. Карэляцыі фанем па глухасці-звонкасці. Няпарныя фанемы па глухасці-звонкасці. Карэляцыя цвёрдых-мяккіх зычных. Няпарныя цвёрдыя (за-

цвярдзелыя) зычныя. Карэляцыя шыпячых-свісцячых. Карэляцыя выбухных-афрыкат. Фаналагічны статус фанемы <j>. Фаналагічны статус падоўжаных (гемінатыўных) зычных. Сістэма галосных фанем у беларускай мове. Гукавыя рэалізацыі галосных фанем у моцных і слабых пазіцыях.

Моцныя і слабыя пазіцыі фанем. Фанемныя рады. Сінтагматычныя адносіны ў фанетыцы і фаналогіі. Спалучэнні зычных з наступнымі галоснымі фанемамі. Спалучэнні зычных з наступнымі зычнымі фанемамі. Абмежаванні ў парадыгматыцы і сінтагматыцы галосных і зычных фанем.

АРФАЭПІЯ

Прадмет і задачы арфаэпіі. Асноўныя нормы сучаснага беларускага вымаўлення: вымаўленне націскных і ненаціскных галосных, вымаўленне зычных (у моцных і слабых пазіцыях). Правілы вымаўлення гукаў на стыку слоў. Вымаўленне гукаў у запазычаных словах. Арфаэпічная варыянтнасць у вакалізме і кансанантызме. Прычыны, характар і літаратурныя межы арфаэпічнай варыянтнасці ў беларускай мове. Арфаэпічная норма і культура маўлення. Адхіленні ад норм літаратурнага вымаўлення і іх прычыны. Даведнікі па беларускай арфаэпіі.

ГРАФІКА

Прадмет і задачы графікі. Графічная сістэма сучаснай беларускай мовы. Літарныя графічныя сродкі. Алфавіт як аснова графікі. Нялітарныя графічныя сродкі: апостраф, злучок (дэфіс), націск, пунктуацыйныя знакі і інш. Гісторыя станаўлення беларускай графікі. Суадносіны паміж літарамі (графемамі) і гукамі (фанемамі) у беларускай графіцы. Складовы і гукавыя прынцыпы беларускай графікі. Адназначныя і двухзначныя літары.

АРФАГРАФІЯ

Арфаграфія, яе прадмет і задачы. Арфаграма і апорнае напісанне. Асноўныя прынцыпы беларускай арфаграфіі: фанетычны, фанематычны (марфалагічны), традыцыйныя і дыферэнцыйныя напісанні. Фанетычныя, фанематычныя і традыцыйныя напісанні. Дыферэнцыйныя напісанні. Прынцыпы і правілы напісання слоў злітна, асобна, праз злучок. Ужыванне вялікай літары. Напісанне абрэвіятур і ўмоўных скарачэнняў. Правілы пераносу. Гісторыя станаўлення беларускай арфаграфіі. Тэндэнцыя развіцця арфаграфічнай нормы на сучасным этапе. Даведнікі па беларускай арфаграфіі.

ЛЕКСІКАЛОГІЯ

Лексікалогія як раздзел мовазнаўства. Прадмет і задачы лексікалогіі, метады даследавання лексікі. Сувязь лексікалогіі з іншымі раздзелама мовазнаўства. Аспекты вывучэння слова: семасіялагічны, этымалагічны, дыялекталагічны, анамасіялагічны, стылістычны.

Слова як адзінка мовы. Значэнне слова і паняцце. Функцыі слова. Спецыфіка лексічных адзінак: узнаўляльнасць, непранікальнасць, цэльнааформленасць. Слова як

знак. Форма і змест слова. Гісторыя фарміравання лексічнага складу беларускай мовы.

Лексічнае і граматычнае значэнні слова. Тыпы лексічных значэнняў (прамыя – пераносныя, канкрэтныя – абстрактныя, агульныя – тэрміналагічныя, эмацыянальныя – неэмацыянальныя, матываваныя – нематываваныя, невытворныя – вытворныя, свабодныя – звязаныя).

Мнагазначнасць (полісемія). Прамыя (асноўныя) і пераносныя (вытворныя) значэнні. Мнагазначнасць слова і кантэкст. Тыпы пераносу значэнняў (метафара, метанімія, сінекдаха). Аманімія, яе віды і крыніцы. Крытэрыі размежавання аманіміі і мнагазначнасці. Паранімія. Стылістычная роля паранімаў.

Парадыгматычныя адносіны ў лексіцы: лексіка-семантычная парадыгма, лексіка-семантычныя і тэматычныя групы. Функцыянальна-семантычныя палі, адносіны паміж іх членамі: сінанімія, гіпанімія, антанімія і канверсія.

Лексічныя сінонімы. Віды сінонімаў (абсалютныя, семантычныя, стылістычныя, семантыка-стылістычныя, кантэкстуальныя). Сінанімічны рад. Дамінанта сінанімічнага рада. Крыніцы сінаніміі. Лексічныя антонімы. Структурныя і семантычныя тыпы антонімаў. Лексічныя канверсівы, іх структурныя і семантычныя тыпы. Адрозненне канверсіваў ад сінонімаў і антонімаў.

Храналагічная і сацыялінгвістычная характарыстыка беларускай лексікі. Моўнае ядро і моўная перыферыя. Дынаміка лексіка-семантычнай сістэмы беларускай мовы. Актыўныя семантычныя працэсы ў лексіцы беларускай мовы канца XX ст. – пач. XXI ст. Актыўная і пасіўная лексіка. Устарэлыя словы: архаізмы і гістарызмы. Неалагізмы, іх тыпы.

Лексіка беларускай мовы паводле паходжання (спрадвечна беларуская, запазычаная лексіка). Класіфікацыя запазычанняў паводле паходжання і тэматычных груп. Лексічнае калькаванне. Асваенне запазычанняў. Экзатызмы і варварызмы. Інтэрнацыянальная лексіка.

Сацыяльная дыферэнцыяцыя беларускай лексікі. Лексіка агульнаўжывальная, спецыяльная (прафесіяналізмы, тэрміны), яе уласцівасці.

Тэрытарыяльная дыферэнцыяцыя беларускай лексікі, яе характарыстыка. Сацыяльная дыферэнцыяцыя беларускай лексікі. Жаргонная і прастамоўная лексіка. Стылістычная дыферэнцыяцыя лексікі беларускай мовы: міжстылёвая (нейтральная) і стылістычна афарбаваная.

ЛЕКСІКАГРАФІЯ

Лексікаграфія як раздзел мовазнаўства. Прадмет і задачы лексікаграфіі. Тыпалогія слоўнікаў. Слоўнікавы артыкул, яго структурныя часткі.

Тлумачальныя, дыялектныя, перакладныя, гістарычныя, этымалагічныя, фразеалагічныя, слоўнікі новых слоў і значэнняў, іншамоўных слоў, сінонімаў, антонімаў, амонімаў, паранімаў, асацыятыўныя, арфаграфічныя, арфаэпічныя, акцэнталагічныя, словаўтваральныя, марфемныя, граматычныя, тэрміналагічныя, частотныя, адваротныя, слоўнікі мовы пісьменнікаў, слоўнікі эпітэтаў і перыфраз.

Слоўнікі ўласных імёнаў. Энцыклапедычныя даведнікі (агульныя і прадметныя).

ФРАЗЕАЛОГІЯ

Фразеалогія як лінгвістычная дысцыпліна. Прадмет і задачы фразеалогіі. Тыпы фразеалагічных адзінак. Паняцце фразеалагічнага зварота. Устойлівасць і варыянтнасць фразеалагізмаў. Суадносіны фразеалагізмаў з часцінамі мовы (субстантыўныя, дзеяслоўныя, ад'ектыўныя, прыслоўныя, выклічнікавыя фразеалагізмы). Структурныя тыпы фразеалагізмаў. Класіфікацыя фразеалагічных зваротаў паводле семантычнай злітнасці (фразеалагічныя зрашчэнні, адзінствы, спалучэнні, выразы).

Крыніцы беларускай фразеалогіі. Класіфікацыя фразеалагічных зваротаў паводле паходжання (спрадвечна беларускія, запазычаныя, калькі). Стылістычная класіфікацыя фразеалагізмаў (міжстылёвыя, кніжныя, размоўныя, функцыянальна неамацаваныя).

Сінанімія, антанімія, аманімія і мнагазначнасць фразеалагізмаў у беларускай мове. Лексічныя замены. Эўфемізмы і дысфемізмы. Перыфразы. Прыказкі. Прымаўкі. Крылатыя словы. Афарызмы.

Даведнікі па беларускай фразеалогіі і парэміялогіі.

МАРФЕМІКА

Марфеміка як раздзел мовазнаўства. Прадмет і задачы марфемікі. Сувязь марфемікі з іншымі раздзеламі мовазнаўства. Асноўныя паняцці марфемікі.

Марфема як мінімальная значымая частка слоў (словаформ), яе месца ў сістэме адзінак розных узроўняў мовы. Агульныя (інтэгральныя) і адметныя (дыферэнцыяльныя) прыметы марфемы ў параўнанні з іншымі адзінкамі мовы.

Сістэма марфем у мове. Класіфікацыя марфем паводле іх ролі, значэння, функцыі, месца ў складзе слова (словаформы) і паходжання. Каранёвыя і афіксальныя марфемы, іх асаблівасці і адрозненне. Свабодныя і звязаныя (радыксоіды) карані.

Афікс, яго паняцце. Класіфікацыя афіксальных марфем паводле месца ў складзе слова (словаформы): перадкаранёвыя і паслякаранёвыя афіксальныя марфемы. Характарыстыка афіксальных марфем: прэфікс (прыстаўка), суфікс, постфікс, інтэрфікс, конфікс (цыркумфікс), флексія (канчатак). Пытанне аб інтэрфіксах, постфіксах і конфіксах (цыркумфіксах) у лінгвістычнай літаратуры. Класіфікацыя афіксальных марфем паводле значэння і функцыі: словаўтваральныя (дэрывацыйныя), формаўтваральныя (словазменныя, рэляцыйныя) і словаформаўтваральныя (сінкрэтычныя) афіксы. Рэгулярныя і нерэгулярныя, прадуктыўныя і непрадуктыўныя афіксы. Афіксоіды як марфемы пераходнага тыпу. Разнавіднасці афіксоідаў: прэфіксоіды, суфіксоіды. Пытанне аб афіксоідах ў сучаснай лінгвістыцы.

Структурна-семантычныя ўзаемаадносіны афіксальных марфем у складзе слова. Аманімія, полісемія (мнагазначнасць), сінанімія і антанімія марфем. Экспрэсіўна-стылістычныя функцыі марфем у беларускай мове. Тыпы афіксальных марфем паводле фанемнага выражэння: матэрыяльна выражаныя (пазітыўныя) і нулявыя марфемы. Нуля-

выя марфемы і спосабы іх вылучэння ў словах (словаформах). Унікальныя структурныя часткі слоў.

Аснова як абавязковы кампанент структуры слова. Аснова і корань. Тыпы асноў: члянiмья / нечлянiмья, вытворныя / невытворныя, перарывiстая і неперарывiстая. Суплетыўны тып асноў.

Гiстарычныя змены ў марфемнай структуры слоў: апрошчанне (поўнае, няпоўнае), перараскладанне, ускладненне, дэкарэляцыя.

Марфемны аналіз слова, яго спецыфіка, прынцыпы і задачы.

Даведнікі па беларускай марфеміцы.

МАРФАНАЛОГІЯ

Марфаналогія як раздзел мовазнаўства. Прадмет і задачы марфаналогіі. Сувязь марфаналогіі з іншымі раздзелаў мовазнаўства (фанетыкай, фаналогіяй, арфаэпіяй, марфемікай, словаўтварэннем, марфалогіяй, сінтаксісам, стылістыкай). Асноўныя адзінкі марфаналогіі, іх характарыстыка. Морфы, аломорфы, варыянты марфемы. Марфанема. Субморф і яго адносіны да морфа. Марфаналагічны рад. Фанемная структура марфем. Структура часцінамоўных каранёвых марфем. Марфаналагічныя з'явы: чаргаванні (альтэрнацыя) фанем у межах марфемы, чаргаванні фанем на стыку марфем, усячэнне асновы, нарашчэнне асновы (інтэрфіксацыя), накладанне (інтэрферэнцыя, аплікацыя, гаплагія) морфаў, сцяжэнне.

СЛОВАЎТВАРЭННЕ

Словаўтварэнне як раздзел мовазнаўства. Прадмет, задачы словаўтварэння. Сувязь словаўтварэння з іншымі раздзелаў мовазнаўства. Сінхранія і дыяхранія ў словаўтварэнні.

Паняцце словаўтваральнай вытворнасці (матывацыі). Крытэрыі і паказчыкі вытворнасці. Фармальна-семантычная суадноснасць вытворнага слова з утваральным (матывавальным) словам як асноўны прынцып вытворнасці. Віды адносін вытворнасці паміж вытворным словам і ўтваральным (матывавальным) словам. Разыходжанні адносін фармальнай і сэнсавай вытворнасці. Непасрэдная і апасродкаваная вытворнасць. Адносіны множнай вытворнасці.

Вытворнае (матываванае) слова – аб'ект вывучэння ў словаўтварэнні. Уласцінасці вытворных слоў, іх фармальныя і семантычныя сувязі з утваральнымі словамі. Вытворнае і зыходнае (базавае, утваральнае, матывавальнае) слова як словаўтваральная пара. Паняцце словаўтваральнага фарманта. Словаўтваральная і марфемная структура слова. Суадносіны паняццяў падзельнасці (члянiмасці) і вытворнасці слова.

Словаўтваральнае значэнне як асобы тып моўнага значэння. Сродкі выражэння словаўтваральнага значэння вытворнага слова. Тыпы словаўтваральных значэнняў: транспазіцыйнае, мадыфікацыйнае, мутацыйнае.

Камплексныя адзінкі словаўтваральнай сістэмы, іх характарыстыка: словаўтваральная пара, словаўтваральны ланцужок, словаўтваральная парадыгма,

словаўтваральнае гняздо. Словаўтваральны тып і яго паняцце. Фармальныя і семантычныя прыметы словаўтваральнага тыпа. Прадуктыўнасць словаўтваральнага тыпа. Сінанімія, аманімія, антанімія словаўтваральных тыпаў. Паняцце словаўтваральнай (марфаналагічнай) мадэлі. Словаўтваральная катэгорыя як вынік узаемадзеяння сінанімічных словаўтваральных тыпаў.

Марфатактыка як вучэнне аб спалучальнасці (валентнасці) словаўтваральных марфем у слове. Тыпы абмежаванняў спалучальнасці марфем.

Спосабы сінхроннага словаўтварэння, іх класіфікацыя паводле характару словаўтваральных фармантаў: афіксальныя, бязафіксныя і камбінаваныя (змешаныя) спосабы словаўтварэння. Афіксальныя спосабы словаўтварэння, іх разнавіднасці: прэфіксальны, суфіксальны, нульсуфіксальны, постфіксальны, прэфіксальна-суфіксальны, прэфіксальна-нульсуфіксальны, прэфіксальна-постфіксальны, суфіксальна-постфіксальны, прэфіксальна-суфіксальна-постфіксальны. Бязафікснае словаўтварэнне, яго асаблівасці. Складанне, яго разнавіднасці: аснова-словаскладанне, суфіксальна-складаны, нульсуфіксальна-складаны. Абрэвіяцыя, віды абрэвіятур. Універбацыя (семантычная кандэнсацыя) як спосаб утварэння. Адваротнае словаўтварэнне. Прадуктыўнасць сінхронных спосабаў словаўтварэння.

Дыхроннае словаўтварэнне ў беларускай мове. Спосабы дыхроннага словаўтварэння: лексіка-семантычны, лексіка-сінтаксічны, марфалагічна-сінтаксічны. Прадуктыўнасць дыхронных спосабаў словаўтварэння.

Паняцце словаўтваральнай нормы. Словаўтваральная варыянтнасць. Актыўныя працэсы ў сістэме сучаснага беларускага словаўтварэння. Словаўтваральны аналіз, яго спецыфіка, прынцыпы і задачы.

Словаўтваральныя слоўнікі беларускай мовы. Адваротныя слоўнікі.

МАРФАЛОГІЯ

Марфалогія як раздзел граматыкі, яе прадмет і задачы. Сувязь марфалогіі з іншымі раздзеламі мовазнаўства. Асноўныя граматычныя паняцці і адзінкі: граматычная форма, граматычны сродак, граматычнае значэнне і граматычная катэгорыя. Асноўныя спосабы і сродкі выражэння граматычных значэнняў у беларускай мове. Класіфікацыйныя (лексіка-граматычныя) і словазмяняльныя граматычныя катэгорыі.

Парадыгматычны і функцыянальны падыходы да вывучэння граматычных адзінак. Парадыгматычная марфалогія як навука аб правілах і формах словазмянення.

Прынцыпы і крытэрыі аб'яднання слоў у лексіка-граматычныя класы – часціны мовы. Сістэма часцін мовы, класіфікацыя часцін мовы.

Назоўнік

Назоўнік як часціна мовы. Семантыка-камунікатыўныя і граматычныя асаблівасці назоўніка. Лексіка-граматычныя разрады назоўнікаў. Назоўнікі агульныя і ўласныя, канкрэтныя і абстрактныя, адушаўленыя і неадушаўленыя, асабовыя, зборныя, рэчывыя; сінгулятывы, іх семантычныя і граматычныя асаблівасці.

Сістэма граматычных катэгорый назоўніка: катэгорыі роду, ліку і склону. Катэгорыя роду назоўнікаў. Значэнне і сродкі выражэння граматычных значэнняў мужчынскага, жаночага і ніякага роду. Назоўнікі агульнага роду. Род абрэвіятур і нязменных слоў. Разыходжанні ў родзе некаторых назоўнікаў у беларускай і рускай мовах. Катэгорыя ліку назоўнікаў: адзіночны і множны лік. Адзіночналікавыя і множналікавыя назоўнікі. Рэшткі парнага ліку ў сучаснай беларускай мове. Несупадзенне ў ліку некаторых назоўнікаў у беларускай і рускай мовах. Катэгорыя склону назоўнікаў. Сістэма склонаў назоўнікаў у сучаснай беларускай мове. Сродкі выражэння склонавых значэнняў у беларускай мове. Рэшткі формы клічнага склону ў беларускай мове. Скланенне назоўнікаў. Назоўнікі першага, другога і трэцяга скланенняў, рознаскланяльныя і нескланяльныя назоўнікі; назоўнікі ад'ектыўнага і змешанага тыпаў скланення. Склонавыя канчаткі назоўнікаў розных тыпаў скланення. Варыянты склонавых канчаткаў назоўнікаў. Дынаміка склонавых форм назоўніка і праблема кадыфікацыі склонавых канчаткаў назоўнікаў у сучаснай беларускай мове.

Словаўтварэнне назоўнікаў. Асноўныя спосабы ўтварэння назоўнікаў: афіксацыя, складанне, абрэвіяцыя, субстантывацыя, іх характарыстыка. Назоўнікі як база для ўтварэння слоў іншых часцін мовы.

Прыметнік

Прыметнік як часціна мовы. Семантыка-камунікатыўныя і граматычныя асаблівасці прыметніка. Разрады прыметнікаў: якасныя, адносныя і прыналежныя прыметнікі, іх значэнне і граматычныя формы. Асаблівасці ўтварэння і ўжывання прыналежных прыметнікаў. Пераход прыметнікаў з аднаго разраду ў іншы. Поўныя і кароткія формы якасных прыметнікаў, іх ужыванне і сінтаксічная роля. Сцягнутыя формы прыметнікаў, іх роля ў мастацкім тэксце. Ступені параўнання якасных прыметнікаў, іх значэнне і ўтварэнне. Скланенне якасных, адносных і прыналежных прыметнікаў. Варыянтнасць склонавых канчаткаў прыметнікаў.

Словаўтварэнне прыметнікаў: афіксацыя, складанне, абрэвіяцыя, ад'ектывацыя. Прыметнік як база для ўтварэння слоў іншых часцін мовы.

Лічэбнік

Лічэбнік як часціна мовы. Семантыка-камунікатыўныя і граматычныя асаблівасці лічэбніка. Разрады лічэбнікаў паводле значэння: колькасныя (уласнаколькасныя і зборныя, няпэўнаколькасныя, дробавыя) і парадкавыя. Разрады лічэбнікаў паводле структуры: простыя, складаныя і састаўныя лічэбнікі. Скланенне лічэбнікаў розных разрадаў.

Асаблівасці сінтаксічнай спалучальнасці лічэбнікаў з назоўнікамі. Ужыванне лічэбнікаў у ролі іншых часцін мовы.

Словаўтварэнне лічэбнікаў: суфіксацыя, нульсуфіксацыя, складанне. Лічэбнік як база для ўтварэння слоў іншых часцін мовы.

Займеннік

Займеннік як часціна мовы. Семантыка-камунікатыўныя і граматычныя асаблівасці займенніка. Разрады займеннікаў паводле лексічнага значэння: асабовыя, зваротны, прыналежныя, указальныя, азначальныя, пытальныя, адносныя, адмоўныя, няпэўныя (неазначальныя). Разрады займеннікаў паводле суадносін з іншымі часцінамі мовы. Займеннікі-назоўнікі. Катэгорыя роду, адушаўлёнасці-неадушаўлёнасці ў займенніках-назоўніках. Займеннікі-прыметнікі. Займеннікі-лічэбнікі. Займеннікі-прыслоўі.

Скланенне займеннікаў розных разрадаў. Варыянты склонавых форм займеннікаў.

Словаўтварэнне займеннікаў: прэфіксацыя, суфіксацыя, постфіксацыя, складанне. Займеннік як база для ўтварэння слоў іншых часцін мовы.

Дзеяслоў

Дзеяслоў як часціна мовы. Семантыка-камунікатыўныя і граматычныя асаблівасці дзеяслова. Уласна-граматычныя і лексіка-граматычныя катэгорыі дзеяслова.

Формы дзеяслова: спрагальныя і неспрагальныя, зменныя і нязменныя, іх характарыстыка. Неазначальная форма дзеяслова (інфінітыў), яе ўтварэнне, граматычнае значэнне, марфалагічныя адзнакі і сінтаксічныя функцыі.

Асновы дзеяслова: інфінітыва і цяперашняга (будучага простага) часу, іх суадноснасць з дзеяслоўнымі формамі.

Класы дзеясловаў. Прадуктыўныя і непрадуктыўныя класы дзеясловаў.

Пераходныя і непераходныя дзеясловы.

Непрэдыкатыўныя катэгорыі дзеяслова. Катэгорыя трывання дзеяслова. Дзеясловы закончанага і незакончанага трывання, іх лексіка-граматычныя асаблівасці і спосабы ўтварэння. Аднатрывальныя і двухтрывальныя дзеясловы. Зваротныя дзеясловы, іх утварэнне і лексіка-граматычная характарыстыка. Разрады зваротных дзеясловаў паводле значэння: уласна-зваротныя, узаемна-зваротныя, агульна-зваротныя, ускосна-зваротныя, пасіўна-якасныя, актыўна-безаб'ектныя, зваротна-пасіўныя, зваротна-залежныя. Катэгорыя стану дзеяслова. Незалежны і залежны стан дзеяслова, спосабы і сродкі выражэння станавых значэнняў. Аднастанавыя дзеясловы.

Прэдыкатыўныя катэгорыі дзеяслова. Катэгорыя ладу дзеяслова. Граматычнае значэнне катэгорыі ладу. Сродкі выражэння мадальнага значэння рэальнасці-ірэальнасці дзеяння. Граматычныя формы абвеснага, загаднага і ўмоўнага ладу. Лад і час дзеяслова, лад і асоба дзеяслова, лад і род дзеяслова. Абвесны лад, яго значэнне і ўжыванне, утварэнне. Загадны лад, яго ўтварэнне і ўжыванне. Граматычныя сродкі выражэння значэнняў загаднага ладу. Аналітычныя формы загаднага ладу. Умоўны лад дзеяслова, яго значэнне, ужыванне, утварэнне. Аналітычныя формы ўмоўнага ладу. Ужыванне форм аднаго ладу ў значэнні іншага. Катэгорыя часу дзеяслова: цяперашні, прошлы, будучы (просты і складаны) час, іх значэнне. Утварэнне і ўжыванне форм даўномінулага часу. Ужыванне форм аднаго часу ў значэнні іншага. Катэгорыі роду і ліку дзеясловаў. Катэгорыя асобы дзеяслова: першая, другая і трэцяя асобы адзіночнага і множнага ліку, іх выражэнне і ўжыванне. Суадноснасць катэгорыі асобы з катэгорыямі часу і ладу

дзеяслова. Безасабовыя дзеясловы, іх значэнне, граматычныя формы і ўжыванне. Выкарыстанне ў мове форм адной асобы са значэннем іншай.

Спражэнне дзеясловаў. Сістэма асабовых канчаткаў дзеясловаў першага і другога спражэння. Спосабы вызначэння спражэнняў дзеясловаў. Рознаспрагальныя дзеясловы.

Дзеепрыметнік як дзеяслоўна-іменная форма. Граматычная характарыстыка дзеепрыметніка. Дзеепрыметнікі незалежнага і залежнага стану, цяперашняга і прошлага часу, іх значэнні, спосабы ўтварэння, асаблівасці ўжывання ў сучаснай беларускай мове. Поўныя і кароткія формы дзеепрыметнікаў залежнага стану. Ад'ектывацыя і субстантывацыя дзеепрыметнікаў.

Дзеепрыслоўе як дзеяслоўна-прыслоўная форма. Граматычная характарыстыка дзеепрыслоўя. Суадноснасць дзеепрыслоўяў з дзеясловамі і прыслоўямі. Граматычныя катэгорыі дзеепрыслоўяў, іх утварэнне, ужыванне дзеепрыслоўяў у сучаснай беларускай літаратурнай мове.

Словаўтварэнне дзеясловаў, афіксальныя спосабы ўтварэння дзеясловаў: суфіксальны, прэфіксальны, прэфіксальна-суфіксальны, постфіксальны, прэфіксальна-суфіксальны-постфіксальны. Дзеясловы як база для ўтварэння слоў іншых часцін мовы.

Прыслоўе

Прыслоўе як часціна мовы. Семантыка-камунікатыўныя і граматычныя асаблівасці прыслоўя.

Разрады прыслоўяў па значэнні: азначальныя і акалічнасныя, знамянальныя і займеннікавыя прыслоўі. Групы займеннікавых прыслоўяў. Азначальныя прыслоўі і іх падразрады: якасныя, колькасныя, спосабу дзеяння, параўнання, сумеснасці. Акалічнасныя прыслоўі і іх падразрады: месца, часу, прычыны, мэты. Ужыванне прыслоўяў адных разрадаў са значэннем іншых.

Ступені параўнання якасных прыслоўяў, іх утварэнне і ўжыванне.

Словаўтварэнне прыслоўяў. Афіксальныя спосабы ўтварэння прыслоўяў: суфіксальны, прэфіксальны, прэфіксальна-суфіксальны, складанне. Прыслоўе як база для ўтварэння слоў іншых часцін мовы.

Безасабова-прэдыкатыўныя словы

Пытанне аб безасабова-прэдыкатыўных словах (словах катэгорыі стану) у лінгвістычнай літаратуры. Безасабова-прэдыкатыўныя словы як асобны лексіка-граматычны клас, іх семантычныя, марфалагічныя, словаўтваральныя, сінтаксічныя адметнасці. Безасабова-прэдыкатыўныя словы і прыслоўі: агульныя і адметныя адзнакі. Разрады безасабова-прэдыкатыўных слоў паводле значэння.

Ступені параўнання безасабова-прэдыкатыўных слоў, іх формы, утварэнне і адрозненне ад форм ступеней параўнання прыслоўяў і прыметнікаў.

Мадаляныя словы

Мадаляныя словы, іх агульная характарыстыка. Пытанне аб мадаляных словах у мовазнаўстве. Разрады мадаляных слоў паводле значэння. Суадноснасць мадаляных слоў з часцінамі мовы. Роля мадаляных слоў у тэксце.

Службовыя часціны мовы

Службовыя словы, іх агульная характарыстыка. Семантычны і сінтаксічны прынцыпы як асноўныя для вызначэння службовых часцін мовы. Супрацьпастаўленне службовых слоў паўназначным на аснове функцыі ў сказе. Класіфікацыя службовых слоў паводле значэнняў і функцый у сказе. Прыназоўнікі і злучнікі як непаўназначныя службовыя часціны мовы.

Прыназоўнікі

Прыназоўнікі як службовыя словы, іх семантычныя, марфалагічныя і сінтаксічныя уласцівасці. Функцыі прыназоўнікаў. Класіфікацыя прыназоўнікаў паводле паходжання і структуры. Вытворныя і невытворныя прыназоўнікі. Асаблівасці вытворных прыназоўнікаў, іх суадноснасць з іншымі часцінамі мовы. Адпрыслоўныя, адыменныя, аддзеяслоўныя вытворныя прыназоўнікі. Простыя, складаныя і састаўныя прыназоўнікі.

Значэнні прыназоўнікаў. Ужыванне прыназоўнікаў з ускоснымі склонамі назоўнікаў. Варыянты прыназоўнікаў. Сінаніміка прыназоўнікаў. Асаблівасці ўжывання прыназоўнікаў у беларускай мове.

Злучнікі

Злучнікі як службовыя словы, іх семантычныя і граматычныя уласцівасці. Класіфікацыя злучнікаў паводле функцыянальнага значэння: злучальныя і падпарадкавальныя злучнікі. Разнавіднасці злучальных злучнікаў, іх ужыванне. Падпарадкавальныя злучнікі, іх асаблівасці і разнавіднасці. Адрозненне падпарадкавальных злучнікаў ад злучальных слоў (займеннікаў і прыслоўяў).

Разрады злучнікаў паводле паходжання: невытворныя, вытворныя. Разрады злучнікаў паводле саставу: простыя і састаўныя. Разрады злучнікаў паводле спосабу ўжывання: нерасчлянёныя і расчлянёныя. Разрады злучнікаў паводле размяшчэння ў складзе сінтаксічнай адзінкі: адзіночныя і паўторныя.

Ужыванне іншых часцін мовы (займеннікаў, прыслоўяў, часціц, мадаляных слоў) у функцыі злучнікаў.

Звязкі

Пытанне аб звязках у лінгвістычнай літаратуры. Пераход у разрад звязак дзеясловаў з аслабленым лексічным значэннем.

Тыпы звязак паводле лексіка-граматычнага значэння: абстрактныя (незнамянальныя), паўабстрактныя (паўзнамянальныя), знамянальныя.

Часціцы

Часціцы як непаўназначная часціна мовы. Семантычныя і граматычныя асаблівасці часціц. Разрады часціц паводле саставу: простыя і састаўныя. Разрады часціц паводле паходжання: невытворныя і вытворныя часціцы. Разрады часціц паводле функцыянальнага значэння: сэнсавыя, мадальныя, эмацыянальныя, формаўтваральныя. Сэнсавыя часціцы, іх характарыстыка і разнавіднасці (указальныя, азначальна-ўдакладняльныя, выдзяляльна-ўдакладняльныя, выдзяляльна-абмежавальныя). Мадальныя часціцы, іх характарыстыка і разнавіднасці (сцвярджальныя, адмоўныя, параўнальныя, мадальна-валявыя). Развіццё мадальнага значэння ў часціцах. Значэнне і ўжыванне часціц *не* і *ні*. Эмацыянальныя часціцы, іх характарыстыка і разнавіднасці (клічныя, узмацняльныя). Формаўтваральныя часціцы, іх характарыстыка і ўжыванне.

Выклічнікі

Месца выклічнікаў у сістэме часцін мовы, адрозненне выклічнікаў ад паўназначных і непаўназначных слоў.

Разрады выклічнікаў паводле значэння: эмацыянальныя, волевыяўленчыя (пабуджальныя, імператыўныя) і маўленчага этыкету. Разрады выклічнікаў паводле паходжання: невытворныя і вытворныя. Суадносіны вытворных выклічнікаў з назоўнікамі, дзеясловамі, прыслоўямі. Структурныя тыпы выклічнікаў. Ужыванне выклічнікаў у вуснай і пісьмовай мове.

Гукаперайманні

Гукаперайманні, іх функцыі ў сказе і тэксе. Падабенства і адрозненне гукаперайманняў ад выклічнікаў. Пытанне аб статусе гукаперайманняў у лінгвістычнай літаратуры. Гукапераймальныя словы як база для ўтварэння дзеясловаў.

СІНТАКСІС

Прадмет і задачы сінтаксісу. Сінтаксіс сярод лінгвістычных дысцыплін. Асноўныя аспекты сінтаксісу: структура-семантычны, камунікатыўны, функцыянальны, прагматычны, стылістычны.

Паняцце сінтаксічнай сувязі. Асноўныя віды сінтаксічнай сувязі: злучэнне (паратаксіс) і падпарадкаванне (гіпатаксіс). Асноўныя віды сінтаксічных адносін: прэдыкатыўныя, непрэдыкатыўныя: злучальныя, падпарадкавальныя. Сродкі выражэння сінтаксічнай сувязі ў словазлучэнні, простым сказе, складаным сказе. Сінтаксічная сінаніміка сучаснай беларускай мовы.

Сістэма сінтаксічных адзінак: словазлучэнне, просты сказ, складаны сказ, складанае сінтаксічнае цэлае (звышфразовае адзінства), тэкст. Сказ і выказванне.

Словазлучэнне

Словазлучэнне як сінтаксічная адзінка. Дыферэнцыяльныя прыметы словазлучэння. Словазлучэнне і слова. Словазлучэнне і сказ. Структурная схема і парадыгма словазлучэнняў.

Класіфікацыя словазлучэнняў: свабодныя і несвабодныя; прэдыкатыўныя і непрэдыкатыўныя; простыя і складаныя. Лексіка-граматычныя тыпы словазлучэнняў: назоўнікавыя, прыметнікавыя, лічэбнікавыя, займеннікавыя, дзеяслоўныя і прыслоўныя. Сінтаксічна непадзельныя словазлучэнні ў сучаснай беларускай мове: структура, значэнне, функцыі.

Сінтаксічная сувязь кампанентаў непрэдыкатыўных словазлучэнняў: злучальная (паратаксічная) і падпарадкавальная (гіпатаксічная).

Дыферэнцыяльныя прыметы злучальнай сувязі: адкрытасць / закрытасць. Разнавіднасці злучальнай сувязі: з'яднанне, раз'яднанне, перараз'яднанне.

Дыферэнцыяльныя прыметы падпарадкавальнай сувязі: прадказальнасць / непрадказальнасць, абавязковасць / неабавязковасць. Разнавіднасці падпарадкавальнай сувязі: дапасаванне (поўнае і няпоўнае; склонавы паралелізм); кіраванне (беспрыназоўнікавае і прыназоўнікавае; моцнае і слабае); прымыканне (уласнае і іменнае). Асаблівасці дапасавання і кіравання ў беларускай літаратурнай мове.

Семантыка-сінтаксічныя адносіны паміж кампанентамі падпарадкавальнага словазлучэння: аб'ектныя, суб'ектныя, азначальныя (атрыбутыўныя), акалічнасныя, камплетыўныя. Сінкрэтызм семантыка-сінтаксічных адносін на ўзроўні падпарадкавальнага словазлучэння.

Сказ

Сказ як прэдыкатыўная адзінка мовы. Дыферэнцыяльныя прыметы сказа: камунікатыўнасць, прапазіцыйнасць, прэдыкатыўнасць, граматычная і інтанацыйная аформленасць, сэнсавая закончанасць і самастойнасць.

Прэдыкатыўнасць як асноўная сінтаксічная катэгорыя сказа. Субкатэгорыі прэдыкатыўнасці: мадальнасць, тэмпаральнасць, персанальнасць.

Граматычнае значэнне і граматычная форма сказа. Паняцце сінтаксічнай мадэлі сказа. Сінтаксічная мадэль і структурная схема сказа. Сінтаксічная парадыгма (сінтаксічнае поле) сказа.

Сінтаксічная сувязь кампанентаў сказа. Разнавіднасці прэдыкатыўнай сувязі: каардынацыя, суразмяшчэнне, прыцягненне. Паўпрэдыкатыўная сувязь.

Класіфікацыя сказаў: паводле будовы – простыя і складаныя; паводле мадальнасці – сцвярдзальныя і адмоўныя; паводле мэты выказвання – апавядальныя, пыгальныя і пабудзальныя; паводле інтанацыі – няклічныя і клічныя; паводле структурнай арганізацыі – члянільныя і нечлянільныя; паводле колькасці саставаў – аднастаўныя і двухстаўныя; паводле наяўнасці/адсутнасці пашыральнікаў прэдыкатыўнай асновы сказа – развітыя і неразвітыя; паводле наяўнасці/адсутнасці структурна неабходных

кампанентаў – поўныя і няпоўныя; паводле наяўнасці/адсутнасці элементаў ускладнення – ускладненыя і няўскладненыя.

Просты сказ

Просты сказ і яго дыферэнцыяльныя прыметы. Семантычная арганізацыя простага сказа. Намінатыўнае значэнне сказа: дыктум (прапазіцыя) і модус. Галоўныя і даданыя члены сказа як канструктыўныя кампаненты фармальнай структуры сказа. Праблема вылучэння галоўных і даданых членаў сказа ў сучаснай лінгвістыцы.

Двухсастаўны сказ як асноўны структурна-семантычны тып простага сказа. Прэдыкатыўная аснова простага сказа: дзейнік і выказнік.

Структурныя тыпы дзейніка і выказніка і спосабы іх выражэння ў сучаснай беларускай мове. Сувязь паміж дзейнікам і выказнікам і яе разнавіднасці.

Даданыя члены сказа: дапаўненне (прамое/ускоснае); азначэнне (дапасаванае/недапасаванае; прыдатак); акалічнасць (месца, часу, прычыны, мэты, спосабу дзеяння, меры і ступені, умовы, уступкі). Марфалагізаваныя і немарфалагізаваныя, дэтэрмінаваныя і недэтэрмінаваныя даданыя члены сказа. Сінкрэтызм у сістэме членаў сказа.

Аднасастаўныя сказы, фармальная арганізацыя іх структурнай асновы. Тыпы дзеяслоўна-адвербіяльных (выказнікавых) сказаў: пэўна-асабовыя, абагульнена-асабовыя, няпэўна-асабовыя, безасабовыя, інфінітыўныя. Тыпы субстантыўных (дзейнікавых) сказаў: намінатыўныя, назывныя, вакатыўныя, генітыўныя, канструкцыі з “назоўным уяўленням”. Семантычная арганізацыя аднасастаўных сказаў.

Ускладненне простага сказа як спосаб пашырэння яго структурнай схемы. Ускладненне і катэгорыя прэдыкатыўнасці. Семантычныя і сінтаксічныя аспекты ўскладненых сказаў. Інтанацыйнае афармленне ўскладнення. Сказы з аднароднымі членамі: арганізацыя, семантыка-сінтаксічныя адносіны паміж кампанентамі аднароднага рада, функцыі аднародных членаў сказа. Сінтаксічная сувязь паміж аднароднымі членамі: адкрытая/закрытая, злучнікавая / бяззлучнікавая. Абагульняльныя словы пры аднародных членах сказа. Сказы з адасобленымі членамі сказа. Умовы адасоблення членаў сказа: семантычныя, граматычныя, камунікатыўныя. Сінтаксічная сувязь пры адасобленні: паўпрэдыкатыўная, паясняльная. Тыпы адасобленых кампанентаў. Сказы з параўнальнымі зваротамі. Структура, тыпы, значэнне, функцыі параўнальных зваротаў у сказе. Сказы з пабочнымі і ўстаўнымі канструкцыямі, іх структура і функцыі. Размежаванне пабочных і ўстаўных канструкцый. Сказы са звароткам: структура, функцыі і значэнне.

Сказы з мадальнымі часціцамі і выклічнікамі. Значэнне і функцыі сцвярдзальных, адмоўных, пытальных і эмацыянальных слоў у сказе.

Камунікатыўная арганізацыя простага сказа. Сказ і выказванне. Актуальнае чляненне выказвання. Кампаненты актуальнага члянення. Сродкі актуальнага члянення і актуалізацыі выказвання (парадак слоў, інтанацыя, лагічны націск, службовыя словы і інш.). Прамы і адваротны (інверсійны) парадак размяшчэння кампанентаў у выказванні. Спосабы выражэння тэмы і рэмы. Камунікатыўная парадыгма сказа. Асноўныя

камунікатыўна-сінтаксічныя тыпы выказванняў у беларускай мове. Тыпы выказванняў: нейтральныя / экспрэсіўныя, расчлянёныя / нерасчлянёныя (з нулявой тэмай), сінтагматычна незалежныя / сінтагматычна залежныя (абумоўленыя).

Складаны сказ

Паняцце складанага сказа. Семантычная, фармальная і камунікатыўная арганізацыя складанага сказа. Дыферэнцыяльныя рысы складанага сказа (поліпрэдыкатыўнасць, поліпрапазіцыйнасць і інш.). Граматычнае значэнне і граматычная форма складаных сказаў. Семантыка-сінтаксічныя адносіны паміж прэдыкатыўнымі часткамі складаных сказаў, сродкі іх выражэння (інтанацыя, злучнікі і злучальныя словы).

Тыпы складаных сказаў паводле сродкаў сувязі прэдыкатыўных частак: злучнікавыя (складаназлучаныя, складаназалежныя); бяззлучнікавыя). Паняцце складаназлучанага сказа.

Складаназлучаныя сказы са спалучальнымі, размеркавальнымі, супраціўнымі, далучальнымі злучнікамі. Складаназлучаныя сказы аднароднага і неаднароднага складу, адкрытай і закрытай структуры. Семантыка-сінтаксічныя адносіны паміж прэдыкатыўнымі часткамі складаназлучаных сказаў і спосабы іх выражэння. Шматкампанентныя складаназлучаныя сказы. Складаназлучаныя сказы згрупіраванай і незгрупіраванай будовы.

Паняцце складаназалежнага сказа. Складаназалежныя сказы з даданымі дзейнікавымі, выказнікавымі, дапаўняльнымі, азначальнымі і акалічнаснымі часткамі. Семантыка-сінтаксічныя адносіны паміж галоўнай і даданай часткамі складаназалежных сказаў і спосабы іх выражэння. Тыпы складаназалежных сказаў паводле структуры: складаназалежныя сказы расчлянёнай, нерасчлянёнай, кантамінаванай структуры. Асноўныя сродкі сувязі: падпарадкавальныя злучнікі, злучальныя словы (рэляты), указальныя словы (карэляты), апорныя словы. Праблема размежавання злучнікаў і злучальных слоў у складаназалежных сказах.

Шматкампанентныя складаназалежныя сказы. Тыпы падпарадкавання на ўзроўні складаназалежных сказаў з некалькімі даданымі часткамі: паслядоўнае, сузалежнае: аднароднае і неаднароднае; камбінацыя розных тыпаў падпарадкавання.

Паняцце бяззлучнікавага складанага сказа. Бяззлучнікавыя сказы аднароднага і неаднароднага складу, адкрытай і закрытай структуры. Семантыка-сінтаксічныя адносіны паміж прэдыкатыўнымі часткамі бяззлучнікавых сказаў і спосабы іх выражэння. Шматкампанентныя бяззлучнікавыя сказы. Бяззлучнікавыя сказы згрупіраванай і незгрупіраванай будовы.

Камбінаваныя складаныя сказы, іх структура і значэнне, Паняцце генеральнай сувязі. Сувязь прэдыкатыўных частак у камбінаваных складаных сказах. Семантыка-сінтаксічныя адносіны паміж часткамі камбінаваных сказаў і спосабы іх выражэння.

Складанае сінтаксічнае цэлае (ССЦ)

Складанае сінтаксічнае цэлае (звышфразовае адзінства) як мінімальная адзінка тэксту. Асноўныя крытэрыі вылучэння ССЦ. Паняцце мікратэмы. ССЦ і абзац. Асноўныя функцыі абзаца.

Сродкі міжфразавай сувязі на ўзроўні ССЦ: уласна лексічныя, лексіка-граматычныя, граматычныя. Віды сувязі ў ССЦ: ланцужковая, паралельная, далучальная, змешаная. Тыпы рэматычнай дамінанты ССЦ: прадметная, якасная, статальная, акцыянальная, статальна-дынамічная, імпрэсіўная, сінкрэтычная.

Семантычная і структурная арганізацыя складанага сінтаксічнага цэлага.

Камунікатыўная арганізацыя складанага сінтаксічнага цэлага. Тэма-рэматычная структура складанага сінтаксічнага цэлага. Тыпы тэма-рэматычных ланцужкоў: простая лінейная паслядоўнасць, паслядоўнасць са скразной тэмай, паслядоўнасць з вытворнымі тэмамі, паслядоўнасць з расшчэпленай тэмай.

Тэкст

Тэкст як сінтаксічная адзінка. Паняцце тэксту і дыскўрсу, аспекты даследавання граматычнай прыроды тэксту: структурны (граматычны), семантычны, стылістычны, камунікатыўны, псіхалінгвістычны, семіятычны, прагматычны, кагнітыўны і інш. Катэгорыі тэксту. Структура тэксту, сродкі сувязі кампанентаў тэксту. Асаблівасці арганізацыі тэкстаў розных стыляў. Сэнсава-функцыянальныя тыпы тэкстаў: апавяданне, апісанне, разважанне.

Чужая мова

Чужая мова, яе віды (простая, ускосная і няўласна-простая) і спосабы ўвядзення ў кантэкст. Сінтаксічныя асаблівасці разнавіднасцей чужой мовы. Чужая мова і словы аўтара, сувязь і ўзаемаадносіны паміж імі. Рэпліка, маналог, дыялог, палілог, цытата, іх арганізацыя, функцыі і стылістычная роля.

Пунктуацыя

Прадмет і задачы пунктуацыі, значэнне пунктуацыі. Пунктуацыя і граматычная будова сказа. Пунктуацыя і інтанацыя. Прынцыпы беларускай пунктуацыі. Пунктуацыйныя варыянты і іх значэнне. Класіфікацыя знакаў прыпынку. Раздзяляльныя і выдзяляльныя знакі прыпынку. Агульная характарыстыка знакаў прыпынку і асноўных правіл іх настаноўкі ў пісьмовым тэксце.

ІНФАРМАЦЫЙНА-МЕТАДЫЧНАЯ ЧАСТКА

Асноўная літаратура

1. Бадзевіч, З.І. Сучасная беларуская мова. Практыкум па арфаграфіі і пунктуацыі. Вучэбна-метадычны дапаможнік для студэнтаў філалагічных спецыяльнасцей ВНУ. Рэкамендаваны Вучэбна-метадычным аб'яднаннем па гуманітарных навукх Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь. – Мінск: ТетраСистемс, 2012. – 319 с.
2. Беларуская граматыка: У 2 ч.– Мінск: Навука і тэхніка. – Ч. 1. Фаналогія. Арфаэпія. Марфалогія. Словаўтварэнне. Націск, 1985. – 431 с.; Ч. 2. Сінтаксіс. – 1986. – 327 с.
3. Беларуская мова: хрэстаматыя / З.І. Бадзевіч [і інш.]. – Мінск: ПУП Изд-во “Юнипресс”, 2005. – 592 с.
4. Беларуская мова: Энцыклапедыя / Пад рэд. А.Я. Міхневіча. – Мінск: Беларуская Энцыклапедыя імя Петруся Броўкі, 1994. – 654 с.
5. Бурак, Л.І. Даведнік па пунктуацыі беларускай мовы / Л.І. Бурак. – Мінск: Выдавецтва БДУ, 1980. – 208 с.
6. Бурак, Л.І. Сучасная беларуская мова. Арфаграфія і пунктуацыя. Практыкум / Л.І. Бурак, Л.І. Бурак. – Мінск: Універсітэцкае, 1993. – 247 с.
7. Бурак, Л.І. Сучасная беларуская мова. Сінтаксіс. Пунктуацыя / Л.І. Бурак. – Мінск: Універсітэцкае, 1987. – 319 с.
8. Бурак, Л.І. Сучасная беларуская мова: Практычныя заняткі / Л.І. Бурак, В.П. Красней, У.М. Лазоўскі. – Мінск: Універсітэцкае, 1989. – 334 с.
9. Граматыка беларускай мовы. У 2 т. / Рэдактары К.К. Атраховіч (Крапіва), М.Г. Булахаў, П.П. Шуба. – Мінск: Навука і тэхніка. – Т. I. Марфалогія, 1962, – 680 с.; Т. II. Сінтаксіс, 1966. – 756 с.
10. Зборнік тэкстаў для лінгвістычнага аналізу: для студэнтаў філал. фак. / аўт.-склад.: З.І. Бадзевіч [і інш.]. – Мінск: БДУ, 2005. – 259 с.
11. Кароткая граматыка беларускай мовы. У 2 ч. / навук. рэд. А.А. Лукашанец. Ч. 1. Фаналогія. Марфаналогія. Марфалогія. – Мінск: Беларуская навука, 2007. – 351 с.; Ч. 2. Сінтаксіс. – Мінск: Беларуская навука, 2009. – 240 с.
12. Крывіцкі, А.А. Фанетыка беларускай мовы / А.А. Крывіцкі, А.І. Падлужны. – Мінск: Вышэйшая школа, 1984. – 268 с.
13. Лексікалогія сучаснай беларускай мовы; пад рэд. А.Я.Баханькова. – Мінск: Навука і тэхніка, 1994. – 463 с.
14. Лепешаў, І.Я. Фразеалогія сучаснай беларускай мовы / І.Я. Лепешаў. – Мінск: Вышэйшая школа, 1998. – 271 с.
15. Малажай, Г.М. Лінгвістычны аналіз тэксту / Г.М. Малажай. – Мінск: Вышэйшая школа, 1992. – 365 с.
16. Плотнікаў, Б.А. Беларуская мова. Лінгвістычны кампендыум / Б.А. Плотнікаў, Л.А. Антанюк. Мінск: Інтэрпрэссэрвіс, Кніжны Дом, 2003. – 672 с.
17. Правілы беларускай арфаграфіі і пунктуацыі. – Мінск: Нацыянальны цэнтр прававой інфармацыі, 2008. – 144 с.
18. Рамза, Т.Р. Сінтаксіс. Просты сказ: Курс лекцый / Т.Р. Рамза. – Мінск: БДУ, 2002. – 117 с.
19. Рамза, Т.Р. Сінтаксіс: Тэарэтычны курс: Вучэб. дапаможнік / Т.Р. Рамза; Пад агул. рэд. А.Я. Міхневіча. – Мінск: БДУ, 2003. – 202 с.
20. Русак, В.П. Марфаналогія сучаснай беларускай мовы / В.П. Русак. – Мінск: Беларуская навука, 2003. – 316 с.
21. Сучасная беларуская літаратурная мова. Марфалогія: Вучэбны дапаможнік / Н.В. Гаўрош [і інш.]; пад агульн. рэд. праф. М.С. Яўневіча. – Мінск: Выд. Ул.М. Скакун, 1997. – 288 с.

22. Сучасная беларуская мова. Уводзіны. Фанетыка. Фаналогія. Арфаэпія. Графіка. Арфаграфія. Лексікалогія. Лексікаграфія. Фразеалогія. Фразеаграфія / Я.М. Камароўскі [і інш.]. – Мінск: Вышэйшая школа, 1995. – 334 с.
23. Сямешка, Л.І. Беларуская мова. Уводзіны ў навуку аб мове. Фанетыка. Арфаэпія. Графіка. Арфаграфія: Вучэбны дапаможнік / Л.І. Сямешка. – Мінск: Сучаснае слова, 1999. – 224 с.
24. Сямешка, Л.І. Курс беларускай мовы / Л.І. Сямешка, І.Р. Шкраба, З.І. Бадзевіч. – Мінск: Універсітэцкае, 1996. – 654 с.
25. Фанетыка беларускай літаратурнай мовы / рэд. А.І. Падлужны. – Мінск: Навука і тэхніка, 1989. – 335 с.
26. Чахоўская, Т.Л. Сучасная беларуская мова. Фанетыка. Фаналогія. Арфаэпія. Графіка. Арфаграфія. Тэарэтычны курс: дапаможнік / Т.Л. Чахоўская, Г.К. Чахоўскі. – Мінск: БДУ, 2013. – 172 с.
27. Шакун, Л.М. Словаўтварэнне / Л.М. Шакун. – Мінск: Вышэйшая школа, 1978. – 128 с.
28. Шуба, П.П. Сучасная беларуская мова. Марфаналогія. Марфалогія / П.П. Шуба. – Мінск: Універсітэцкае, 1987. – 334 с.
29. Яўневіч, М.С. Сінтаксіс сучаснай беларускай мовы / М.С. Яўневіч, П.У. Сцяцко. – Мінск: Аверсэв, 2006. – 286 с.

Дадатковая літаратура

1. Васілеўскі, М.С. Прадуктыўныя тыпы дзеясловаў у сучаснай беларускай мове / М.С. Васілеўскі. – Мінск: Выдавецтва БДУ, 1970. – 110 с.
2. Вярхоў, П.В. Лічэбнік у беларускай мове (параўнальна з рускай і ўкраінскай мовамі) / П.В. Вярхоў. – Мінск: Выдавецтва БДУ, 1961. – 36 с.
3. Жыдовіч, М.А. Назоўнік у беларускай мове. Ч.1. Адзіночны лік / М.А. Жыдовіч. – Мінск: Выдавецтва БДУ, 1969. – 320 с.
4. Івашуціч, Я.М. Націск у дзеяслоўных формах сучаснай беларускай мовы / Я.М. Івашуціч. – Мінск: Вышэйшая школа, 1981. – 96 с.
5. Ключаў, Г.Н. Сучасная беларуская пунктуацыя. / Г.Н. Ключаў, А.Л. Юрэвіч, А.Л. Мінск: Вышэйшая школа, 1972, – 280 с.
6. Крывіцкі, А.А. Практыкум па фанетыцы беларускай мовы: [Для ВНУ] / А.А. Крывіцкі, А.І. Падлужны. – Мінск, 1989. – 220 с.
7. Лепешаў, І.Я. Сучасная беларуская літаратурная мова: спрэчныя пытанні: Дапаможнік / І.Я. Лепешаў. – Гродна: ГрДУ, 2002. – 207 с.
8. Малажай, Г. М. Сучасная беларуская мова: Слова. Перыфраза. Фразеалагізм: Вучэбны дапаможнік / Г.М. Малажай. – Мінск: Вышэйшая школа, 1992. – 238 с.
9. Міхневіч, А.Я. Праблемы семантыка-сінтаксічнага даследавання беларускай мовы / А.Я. Міхневіч. – Мінск: Навука і тэхніка, 1976. – 264 с.
10. Наркевіч, А.І. Назоўнік. Граматычныя катэгорыі і формы / А.І. Наркевіч. – Мінск: Выдавецтва БДУ, 1976. – 248 с.
11. Рагаўцоў, В. І. Дыскусійныя пытанні сінтаксісу беларускай і рускай моў: Вучэбны дапаможнік для філалагічных факультэтаў ВНУ / Магілёўскі дзярж. ун-т імя А.А. Куляшова / В.І. Рагаўцоў. – Магілёў: Выд-ва Магілёўскага дзярж. ун-та ім. А.А. Куляшова, 2000. – 164 с.
12. Рамза, Т.Р. Безасабовыя сказы / Т.Р. Рамза. – Мінск, 1998. – 71 с.
13. Сучасная беларуская мова: лексікалогія, фразеалогія, фанетыка, арфаэпія, графіка, арфаграфія: Кантрольныя працы / ГрДУ. – Гродна: ГрДУ, 1994. – 45 с.
14. Янкоўскі, Ф.М. Беларускае літаратурнае вымаўленне / Ф.М. Янкоўскі. – Мінск: Народная асвета, 1976. – 91 с.
15. Янкоўскі, Ф.М. Беларуская фразеалогія / Ф.М. Янкоўскі. – Мінск: Народная асвета, 1981. –

79 с.

Слоўнікі

1. Арашонкава, Г.У. Кіраванне ў беларускай і рускай мовах. Слоўнік-даведнік / Г.У. Арашонкава, В.П. Лемцюгова. – Мінск: Вышэйшая школа, 1991. – 303 с.
2. Бардовіч, А.М. Марфемны слоўнік беларускай мовы / А.М. Бардовіч, Л.М. Шакун. – Мінск: Вышэйшая школа, 1989. – 716 с.
3. Бардовіч, А.М. Словаўтваральны слоўнік беларускай мовы / А.М. Бардовіч, М.М. Круталевіч, А.А. Лукашанец. – Мінск: Беларуская навука, 2000. – 413 с.
4. Бірыла, М.В. Слоўнік націску ў беларускай мове / М.В. Бірыла. – Мінск: Народная асвета, 1992. – 144 с.
5. Булыка, А.М. Слоўнік іншамоўных слоў: актуальная лексіка / А.М. Булыка. – Мінск: Попурри, 2005. – 336 с.
6. Граматычны слоўнік дзеяслова / НАН Беларусі. Ін-т мовазнаўства імя Я. Коласа; Навук. рэд.: А.І. Падлужны; Уклад. В.П. Русак, Л. Ліхадзіеўская. – Мінск : Беларуская навука, 2007. – 1252 с.
7. Граматычны слоўнік назоўніка / НАН Беларусі. Ін-т мовы і літаратуры імя Якуба Коласа і Янкі Купалы; Навук. рэд. А.Я. Міхневіч, В.П. Русак; Уклад.: Г.У. Арашонкава, Н.А. Чабатар, А.М. Астапчук, В.І. Уласевіч. – Мінск : Беларуская навука, 2008. – 1379 с.
8. Клышка, М.К. Слоўнік сінонімаў і блізказначных слоў / М.К. Клышка. – Мінск: Вышэйшая школа, 1993. – 445 с.
9. Лазоўскі, У.М. Слоўнік антонімаў беларускай мовы: канкрэтныя выпадкі ўжывання / У.М. Лазоўскі. – Мінск: Універсітэцкае, 1994. – 293 с.
10. Лепешаў, І.Я. Слоўнік беларускіх прыказак: Даведнік / І.Я. Лепешаў, М.А. Якалцэвіч. – Мінск: БелЭН, 1996. – 352 с.
11. Лепешаў, І.Я. Фразеалагічны слоўнік беларускай мовы: у 2 т. / І.Я. Лепешаў. – Мінск: Беларуская Энцыклапедыя імя П. Броўкі, 2008. – Т. 1. – 672 с.; Т. 2 – 704 с.
12. Лепешаў, І.Я. Этымалагічны слоўнік фразеалагізмаў / І.Я. Лепешаў. – Мінск: БелЭН, 2004. – 448 с.
13. Слоўнік беларускай мовы. Арфаграфія. Арфаэпія. Акцэнтацыя. Словазмяненне. – Мінск: Беларуская Савецкая Энцыклапедыя імя Петруся Броўкі, 1987. – 902 с.
14. Слоўнік беларускай мовы / Нац. Акад. навук Беларусі, Ін-т мовы і літ. Імя Я. Коласа і Я. Купалы; уклад. Н.П. Еўсіевіч [і інш.]; навук. рэд. А.А. Лукашанец, В.П. Русак. – Мінск: Беларус. навука, 2012. – 916 с.
15. Слоўнік сінонімаў і блізказначных слоў. Слоўнік сінонімаў і блізказначных слоў / Аўт.-склад. М.К.Клышка. — Мн.: ПУП “Радыёла-плюс”, 2005. – 672 с.
16. Старычонок, В.Дз. Слоўнік амонімаў беларускай мовы / В.Дз. Старычонок. – Мінск: Вышэйшая школа, 1991. – 255 с.
17. Сцяцко, П.У. Слоўнік лінгвістычных тэрмінаў / П.У. Сцяцко, М.Ф. Гуліцкі, Л.А. Антанюк. – Мінск: Вышэйшая школа, 1990. – 222 с.
18. Тлумачальны слоўнік беларускай літаратурнай мовы / пад рэд. М.Р. Судніка, М.Н. Крыўко. – Мінск: Беларуская Энцыклапедыя імя Петруся Броўкі, 1999. – 784 с.
19. Тлумачальны слоўнік беларускай мовы: у 5 т. / пад агульн. рэд. К.К. Атраховіча. – Мінск: Беларуская Савецкая Энцыклапедыя імя Петруся Броўкі. Т. 1, 1977. – 608 с.; Т. 2, 1978. – 768 с.; Т. 3, 1979. – 672 с.; Т. 4, 1980. – 767 с.; Т. 5, кн. 1, 1983. – 663 с.; Т. 5, кн. 2, 1984. – 608 с.
20. Шкраба, І.Р. Слоўнік беларускай безэквівалентнай лексікі / І.Р. Шкраба. – Мінск: Беларуская Энцыклапедыя імя П. Броўкі, 2008. – 320 с.

МЕТАДЫЧНЫЯ РЭКАМЕНДАЦЫІ ПА АРГАНІЗАЦЫІ САМАСТОЙНАЙ РАБОТЫ СТУДЭНТАЎ

Змест і формы самастойнай работы студэнтаў распрацоўваюцца, выбіраюцца і адаптуюцца ў адпаведнасці з мэтамі і задачамі падрыхтоўкі спецыялістаў.

Найбольш эфектыўнымі формамі і метадамі арганізацыі самастойнай работы студэнтаў з'яўляюцца:

- выкананне прамежкавых тэстаў;
- распрацоўка індыўідуальных і калектыўных навукова-творчых заданняў і праектаў;
- падрыхтоўка і ўдзел у правядзенні актыўных форм навучання (дыскусіі, дэбаты, прэс-канферэнцыі);
- вывучэнне студэнтамі навукова-метадычных артыкулаў па праблемах беларускага і замежнага мовазнаўства, іх анатаванне і рэцэнзаванне;
- падрыхтоўка навуковых матэрыялаў, дакладаў, навукова-даследчых работ для ўдзелу ў студэнцкіх навукова-практычных канферэнцыях, конкурсах;
- самакантроль шляхам выканання трэніровачных (у тым ліку камп'ютарных) тэстаў і заданняў;
- індыўідуальныя кансультацыі з выкладчыкам.

ПЕРАЛІК РЭКАМЕНДУЕМЫХ СРОДКАЎ ДЫЯГНОСТЫКІ

Для кантролю якасці адукацыі па вучэбнай дысцыпліне “Сучасная беларуская мова” выкарыстоўваюцца наступныя сродкі дыягностыкі:

- тэсты па вывучаемых раздзелах (тэмах);
- вуснае (пісьмовае) апытванне падчас заняткаў;
- пісьмовыя кантрольныя работы;
- камп'ютарныя тэсты;
- пісьмовыя работы (дыктанты, пераклады, пераказы, сачыненні, эсэ, рэцэнзіі, анатацыі);
- адзнака па практычных занятках;
- выніковае тэсціраванне;
- прамежкавыя формы атэстацыі (калѐквіум, прамежкавы залік);
- выніковыя формы атэстацыі (экзамен, залік).

ПРЫКЛАДНЫЯ ТЭСТАВЫЯ ЗАДАННІ ПА ВУЧЭБНАЙ ДЫСЦЫПЛІНЕ “СУЧАСНАЯ БЕЛАРУСКАЯ МОВА”

Выкарыстанне ў адукацыйным працэсе комплексных тэставых заданняў забяспечвае засваенне студэнтамі спецыфікі вучэбна-дакладнай дзейнасці на розных ўзроўнях, што дазваляе эфектыўна дыягнаставаць фарміруемыя лінгвістычныя кампетэнцыі.

1. Адзначце правільнае сцверджанне.

Фанетычныя адзінкі, якія вымаўляюцца паслядоўна і лінейна, называюцца:

1) сегментнымі; 2) суперсегментнымі; 3) нелінейнымі.

2. Адзначце рад, у якім ёсць толькі галосныя пярэдняга рада:

1) [э], [о], [ы]; 2) [і], [ы], [у]; 3) [у], [а], [э]; 4) [і], [э]; 5) [і], [а], [о].

3. Адзначце словы, у якіх вымаўленне супадае з напісаннем:

1) узлесе; 2) туман; 3) насценны; 4) жыць; 5) дзявты.

4. Адзначце словы, у якіх падкрэсленыя літары адпавядаюць фанетычнаму прынцыпу напісання:

1) сервіз; 2) мядовы; 3) фіялка; 4) дзірка; 5) змена.

5. Адзначце правільнае сцверджанне.

Абстрактная адзінка слоўнікавага складу мовы, якая ўяўляе сабой сукупнасць усіх значэнняў і форм аднаго слова – гэта:

1) слова; 2) лексема; 3) словаформа.

6. Адзначце словазлучэнні, ужытыя ў пераносным значэнні:

1) іскры радасці; 2) іскры кастра; 3) іскры надзеі; 4) гусь плыве; 5) месяц плыве.

7. Адзначце словы, у якіх націск выконвае сэнсаадрознівальную функцыю:

1) вара́ны – вараны́; 2) бра́ткі – браткі́; 3) ры́бак – рыба́к; 4) ва́рыць – ва́рыць; 5) ку́рыць – куры́ць.

8. Адзначце прыклады аднакаранёвых слоў:

1) бор – баравы; 2) набор – борны; 3) гара – гарэць; 4) нагар – падгарэлы; 5) горац – горш.

9. Адзначце словы, якія маюць нулявы канчатак:

1) угары; 2) ячмень; 3) метро; 4) гледзячы; 5) страціў.

10. Адзначце словы, утвораныя прыставачна-суфіксальным спосабам:

1) апенька; 2) невысока; 3) заморскі; 4) уціснуць; 5) спераду.

11. Адзначце правільныя сцвярджэнні.

1) Марфалогія вывучае граматычныя ўласцівасці слоў розных часцін мовы, акрэслівае іх граматычныя значэнні, выяўляе спецыфіку граматычных катэгорый.

2) Усе лічэбнікі маюць граматычныя катэгорыі роду, ліку, склону.

3) Злучнік – гэта непаўназначная часціна мовы.

12. Адзначце назоўнікі жаночага роду:

1) тэрапеўт; 2) салямі; 3) забіяка; 4) боль; 5) вермішэль.

13. Адзначце назоўнікі, якія ў форме адзіночнага ліку роднага склону маюць канчатак –у:

1) хлеб; 2) часнок; 3) Нясвіж; 4) дожджык; 5) рамантызм.

14. Адзначце прыклады, у якіх ёсць якасныя прыметнікі:

1) заячая смеласць; 2) мяккі (зычны) гук; 3) бабулін партрэт; 4) жалезная воля; 5) Сымонішын смех.

15. Адзначце прыклады, у якіх правільна ўтвораны формы дзеепрыметнікаў:

1) спець – паспелы; 2) ачалавечыць – ачалавечаны; 3) спраўляцца – спраўлены; 4) заінець – заінелы; 5) падгрэбці – падгрэбены;

16. Адзначце правільны варыянт.

1) *катэгорыя прэдыкатыўнасці ўласціва ўсім сінтаксічным адзінкам;*
 2) *катэгорыя прэдыкатыўнасці ўласціва толькі словазлучэнню і сказу;*
 3) *катэгорыя прэдыкатыўнасці ўласціва толькі сказу.*

17. Адзначце словазлучэнні з *дапасаваннем*.

1) нешта радаснае; 2) сігнал дзейнічаць; 3) азначаемае слова; 4) пішам старанна; 5) здалёк чуваць.

18. Адзначце *няпоўныя* сказы.

1) Дошка; 2) Над намі – сінія аблокі; 3) Снежна. Сонна. Свежа.

19. Адзначце сказы, у якіх абавязкова трэба паставіць *працяжнік*.

1) Прыгожы Мікалай хлопец;
 2) Старасць не радасць;
 3) Натхненне рэдкая птушка, залятае ў душу ў лічаныя шчаслівыя імгненні.

20. Адзначце складаныя сказы, у якіх трэба паставіць *працяжнік*.

1) Ідзе па вуліцы лебедзь плыве;
 2) Вось такое пытанне як рана ён пойдзе ў дарогу?;
 3) За захапленнем прыйшоў адум не, мусіць, не будзе з гэтага парастка волата-дуба.